

לקו"ש חלק י"א פ' בשלח שיחה א

פיענוח מראי מקומות

יד, י: ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יהוה.

פרש"י ד"ה ויצעקו: (מכילתא) תפשו אומנות אבותם באברהם הוא אומר (בראשית יט) אל המקום אשר עמד שם ביצחק (שם כד) לשוח בשדה ביעקב (שם כח) ויפגע במקום.

(1) יד, י.

(3) רמב"ן בדעת התרגום "ואונקלוס תרגם בכאן ויצעקו וצעיקו, עשאו ענין תרעומת לומר שלא התפללו אבל היו מתרעמים לפניו על שהוציאם ממצרים, כלשון ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך (לעיל ה טו) וכמוהו ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים (נחמיה ה א) מתרעמים עליהם בקול גדול וצעקה.

(4) ב, כג.

(5) להעיר מפ"י הב' באוה"ח שם "מן העבודה. פי' לא שצעקו לאל שיושיעם אלא צעקו מן הצער כאדם הצועק מכאבו. ומודיע הכתוב כי אותה צעקה עלתה לפני ה', והוא אומר שועתם וגוי' מן העבודה פי' מצער העבודה וישמע ה' את נאקתם פירוש הרמת קול כאבם".

ובכלי יקר שם בתחילתו "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו. קצת קשה לערבינהו ולתנינהו ויאנחו ויצעקו בני ישראל מן העבודה, ונראה שאנחה היא בלב והיתה מחמת העבודה אמנם הזעקה לא תלו ישראל בעבודה כי המה חשבו שראוין המה להגאל מצד מעשיהם אף אם לא היו בעבודה קשה זו, אמנם בעיני הש"י היו רעים וחטאים ובלתי ראויים להגאל כי אם מצד העבודה, כמ"ש (זכריה א, טו) כי קצף גדול אני קוצף על הגוים אשר קצפתי מעט

(2) תנחומא פי"ד ט "ישאו בני ישראל וגוי וייראו מאד ויצעקו. תפשו אומנות אבותיהם. באברהם כתיב (בראשית יג, ד): ויקרא שם אברם בשם ה', ביצחק כתיב (שם כד, סג) ויצא יצחק לשוח בשדה, ביעקב כתיב (שם כח, יא) ויפגע במקום, אין פגיעה אלא תפילה, שנאמר (ירמיהו ז, טז), ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפילה ואל תפגע בי".

מכילתא עה"פ "וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', מיד תפסו להם אומנות אבותם אומנות אברהם יצחק ויעקב. באברהם הוא אומר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה' (בראשית יב) ויטע אשל בבאר שבע וגוי' (שם כא), ביצחק הוא אומר ויצחק בא מבוא באר לחי רואי (שם כד) וכתוב ויצא יצחק לשוח בשדה. . . ביעקב מהו אומר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש (בראשית כח) אין פגיעה אלא תפלה שני' ואתה אל תתפלל בעד העם הזה" (וציינו ברמב"ן כאן – ובשניהם כתוב אחד בנוגע לאברהם של "ויקרא בשם ה' (בראשית יב) דלא כפרש"י שמביא הפסוק "המקום אשר עמד שם" (כבפנים ס"ב), משא"כ בנוגע ליצחק ויעקב.

והפרזי והחוי והיבوسی אל ארץ זבת חלב ודבש".

וירא ו, ח : "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יהוה".

בא יב, כה : "והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן יהוה לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת".

ובפירש"י שם פסוק כז : ד"ה ויקוד העם : על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם.

(15) פרשתינו יד, ח.

(16) ע"ד שלחני תגר (רש"י מספרי שם – דברים א, יג ד"ה נבונים : מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי : מה בין חכמים לנבונים? חכם דומה לשולחני עשיר, כשמביאין לו דינרין לראות רואה, וכשאינן מביאין לו יושב ותוהא. נבון דומה לשולחני תגר, כשמביאין לו מעות לראות רואה, וכשאינן מביאין לו מחזר ומביא משלו).

(17) מטות לא, ח "ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב". **עיי"ש בפרש"י ד"ה** בחרב : "הוא בא על ישראל והחליף אומנתו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם ע"י תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאי (בראשית כז) ועל חרבך תחיה.

(18) להעיר ממרז"ל (ברכות כא, א. וראה תניא פי"ג): הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

(19) ועפ"ז מתורץ בפשטות דיוק הרע"ב "קשה מה משמיענו רש"י באמרו זה ומה קשה לו שהוצרך לומר זה. י"ל לפי שכתוב אח"כ ויאמרו אל משה המבלי אין קברים וכו' משמע שנתרעמו ולא היו צדיקים וכן כתו' בס' תהלים וימרו על ים בים סוף לכך

והמה עזרו לרעה. לכך נאמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה שעזרו לרעה כאמור".

(6) כמ"ש בספורנו ד"ה ויזעקו : זעקו מכאב לב על עבודתם, כענין הלילי שער זעקי עיר (ישעיה יד, לא)

ופי' הא' שבאוה"ח שם "עוד ירצה על דרך אומרו (תהלים קי"ח) מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה כי אחת מהתפלות המתקבלות היא תפלה שמתוך צרה, וכן הוא אומר (יונה ב') קראתי מצרה, והוא אומר ותעל שועתם וגוי מן העבודה פי' לצד שהיתה מצרת העבודה, וכפי זה שועה זו היא תפלה וצעקת כאב הצרה הנה היא רמוזה באומרו מן העבודה ויזעקו, ובוה ידויק על נכון טעם ששינה הכתוב לשונו שהתחיל לומר ויזעקו ותעל שועתם וגוי, שהיה לו לומר ותעל זעקתם וגוי, אלא נתכוין לומר שהם זעקו מהצרה וגם שועו לה' כאומרו ותעל שועתם".

(7) וירא יט, כז.

(8) חיי שרה כד, סג.

(9) ויצא כח, יא.

(10) יב, ח.

(11) ולפענ"ד הוא – מתנחומא : א) קרוב יותר ללשונו. ב) ועיקר – בד"ה הסמוך שלפנ"ז, ד"ה נוסע אחריהם : "בלב א' כאיש אחד. ד"א והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים – תנחומא". **מציין רש"י עצמו לתנחומא – ולמה תומ"י יפליג למק"א!?** **ובתנחומא מביא ג"כ מפ' לך – אבל כתוב המאוחר (יג, ד) "ויקרא שם אברם בשם ה'!"**

(12) כה, כא. ובפרש"י

(13) לב, י-יג.

(14) שמות ג, יז : "ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי

שבעיסה הוא היצר הרע והיה דעתם לומר כי מתחלה צעקו אל ה' לתת בלב פרעה לשוב מאחריהם וכאשר ראו שלא היה חוזר אבל היה נוסע וקרב אליהם אז אמרו לא נתקבלה תפלתנו ונכנסה בלבם מחשבה רעה להרהר אחרי משה כאשר בתחלה".

(21) ב"ב טז, ב. פרש"י שם ד"ה שאין אדם נתפס: "להתחייב על שהוא מדבר קשה מחמת צער ויסורין דקאמר לא בדעת ידבר לא אמר לא ברשע ידבר אלא לא בדעת".

(22) יד, טו.

(23) ל' עבר. ולא פרש"י איזו אמונה. – כי מפורשת בקרא ובפרש"י לפני זה: שמות ד, לא "ויאמן העם וישמעו כי פקד יהוה את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחו".

יב, כז "ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחו".

לט ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתממה וגם צדה לא עשו להם" ובפירש"י שם ד"ה וגם צדה לא עשו להם: "(מכילתא) לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו הוא שמפורש בקבלה (ירמיהו ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ומה שכר מפורש אחריו קודש ישראל לה' וגו'.

(24) יב, כז.

פ"י מה שכתב ויצעקו בני ישראל לא בשבחן דבר הכתוב אלא אדרבה בגנותן שמה שצעקו לא היה בלב שלם כי אם מנהג אבותיהן בידיהן "והגו"א "דאין לומר שהיו צועקים כדרך הצדיקים שהם צועקים בעת צרה, דהא היו מתלוננים עכשיו לומר "הלא טוב לנו עבוד את מצרים" (ר' פסוק יב), אלא שהוא אומנות אבותם, שכך היה מנהג אבותם, ודבר שהוא מנהג אבותם נמשך האדם תמיד אחריו, אף על גב שאינו עושה בכוונת לבו ודעתו".

ועוד (בפירש"י) שמן הכתוב המבלי גוי משמע שנתרעמו (וע"כ אין לפרש שזה שצעקו היתה תפלה בלב שלם) – כי הרי זה שנתערמו ה' לאחרי ש"ויצעקו" ולא נענו כו'. או י"ל ע"ד שכבר פירש"י (וישב לז, כ ד"ה ונראה מה יהיו חלומותיו: "א"ר יצחק מקרא זה אומר דרשני, רוח הקודש אומרת כן, הם אומרים ונהרגו, והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו. נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי וא"א שיאמרו הם "ונראה מה יהיו חלומותיו" שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו" **שמי שאמר זה לא אמר זה (ע"ד פי' הרמב"ן כאן פסוק י' ד"ה ונראה מה יהיו חלמתיו: "מליצה דרך לעג נראה אחרי מותו אם נשתחוה לו והנכון בעיני כי אמרו עתה נראה מה יהיו חלומותיו כי אם יצילוהו מידינו מלודך ימלודך עלינו אבל רבותינו אמרו (שם) רוח הקודש אומרת נראה מה יהיו חלומותיו כלומר דבר מי יקום ממני ומהם").**

(20) וע"ד מ"ש הרמב"ן כאן (פסוק יא) ועוד – בדברי המכילתא "ובמכילתא (כאן) תפשו להם אומנות אבותם ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים מאחר שנתנו שאור בעיסה באו להם אצל משה אמרו לו הלא זה הדבר אשר דברנו אליך וגו' ושאור

נא לשלוח הערות או תיקונים ל: rabbimbrowd@gmail.com